

Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Erzincan University Journal of Social Sciences Institute

2021-14(2)- E-ISSN-2148-9289

YAYGIN KULLANILAN ARAP MESELLERİNİN TÜRKÇEDEKİ KARŞILIKLARI

Turkish Equivalents of Commonly Used Arabic Proverbs

MAHMUT ÜSTÜN

*Arş. Gör. Dr. Kafkas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagati
Anabilimdalı*

*Research Assist. Dr. University of Kafkas Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Branch
of Arabic Language and Rhetoric*

mhmtstn@hotmail.com

Orcid: 0000-0002-4902-1051

*Atıf/©: Üstün, Mahmut (2021). Yaygın Kullanılan Arap Mesellerinin Türkçedeki Karşılıkları, Erzincan
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 14, Sayı 2, ss. 291-303*

*Citation/©: Üstün, Mahmut (2021). Turkish Equivalents of Commonly Used Arabic Proverbs, Erzincan
University Journal of Social Sciences Institute, Year 14, Issue 2, pp. 291-303*

Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü-Article Types : Araştırma / Research
Geliş Tarihi-Received Date : 10.11.2021
Kabul Tarihi-Accepted Date : 24.11.2021
Sayfa Numarası-Page Numbers: 291-303
Doi : 10.46790/erzisosbil.1021804

Notlar/Notes

Yazar(lar), herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Turnitin/Ithenticate/İntihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir

Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/İntihal

Licensed by CC-BY-NC ile lisanslıdır

YAYGIN KULLANILAN ARAP MESELLERİNİN TÜRKÇEDEKİ KARŞILIKLARI

Turkish Equivalents of Commonly Used Arabic Proverbs

MAHMUT ÜSTÜN

Öz:

Belli bir kaynaktan çıkan fakat zamanla yaygınlaşan ve halka mal olan meseller, kullanıldıkları dönemin sosyal, dinî, iktisadî ve siyâsî hayatı hakkında bilgi verdikleri ve belli bir döneme ışık tuttıkları için oldukça önemlidirler. İçerisinde kullanılan edebî sanatlardan dolayı fennî nesir grubunda yer alan meseller, bütün dünya edebiyatlarında büyük bir öneme haiz olmuş ve meseller üzerine birçok çalışma yapılmıştır. İlk dönemlerde sözlü kültürün bir parçası olan meseller, tedvin dönemiyle birlikte yazıya geçirilmiş ve kalıcı olmaları sağlanmıştır. Atasözlerinde kullanılan lafızların birbirleriyle benzerlikleri ve farklılıkları vardır. Bu benzerlikler ve farklılıklar, sadece farklı dillerde değil aynı dilin konuşulduğu farklı bölgelerde dahi mevcuttur. Ortak insani unsurlar ve inanç gölgesinde doğan atasözlerinde kullanılan lafızlar hemen hemen birbirinin aynısıdır. Fakat farklı bölgelerde coğrafi şartlar gölgesinde meydana gelen veya yaşanmışlıklardan doğan atasözlerinde kullanılan lafızlarda farklılık vardır. Bu çalışmada Arap meselleri hakkında genel bir bilgi verildikten sonra yaygın kullanılan Arap mesellerinin Türk dilindeki karşılıkları, bu atasözlerinde geçen lafızlardaki benzerlikler ve farklılıklar ihtimal dahilindeki sebepleriyle birlikte sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arapça-Türkçe, Mesel, Benzerlikler, Farklılıklar.

Abstract:

The proverbs, which originated from a certain source but became widespread in time and became public property, are very important as they give information about the social, religious, economic and political life of the period in which they were used and shed light on a certain period. Due to the literary arts used in them, the proverbs are in the literary prose group have a great importance in all world literatures and many studies have been made on the proverbs. The proverbs, which were a part of the oral culture in the early periods, were put into writing together with the tadvin period and they were made permanent. The words used in proverbs have similarities and differences with each other. These similarities and differences exist not only in different languages, but also in different regions where the same language is spoken. The words used in the proverbs born under the shadow of belief and common human elements are almost the same. However, there are differences in the words used in the proverbs arising from the experiences that took place in the shadow of geographical conditions in different regions. In this study, after giving a general information about the Arabic proverbs, the Turkish equivalents of the widely used Arabic parables were tried to be presented with the reasons for the similarities and differences in the words in these proverbs.

Keywords: Arabic-Turkish, Proverbs, Similarities, Differences.

1. GİRİŞ

Arap edebiyatında fennî nesir örneklerinden birisi sayılan ve m-s-l kök harflerinden türeyen “mesel” (-امثال-ج- مثل) kelimesi, sözlüklerde “benzetmek, andırmak, anlamına gelmek, ifade etmek, benzetmek, örnek, vasıf, sıfat, kıssa veya ibret” gibi anlamlara gelmektedir (İbn Manzûr, h. 1400: XV/610-611; el-Fîrûzâbâdî, 2008,1058-1059). Benzerlik ilişkisini açıklamak için kullanılan mesellerin ilk haline kök/kaynak veya mevrîd (مورد), sonraki dönemlerde kullanıldığı haline ise fer‘/dal veya madrib (مضرب) denilebilir. Dolayısıyla mesel, muhadese esnasında fer‘in yerine kökün zikredilmesi şeklinde de tanımlanabilir (es-Süyûtî, 2004: 99).

Meseller, bir milletin hem yaşayış şeklinin, hayat tarzının dolaylı bir vasfı; hem de ait olduğu milletin sosyal, kültürel ve rûhî yapısını, tabiatını ve karakterini yansıtan bir ayna gibidir. Edebi türler içinde insanın his, şuur ve inancına doğrudan tercüman olan mesellerin bazıları acı ve tatlı olaylar, tarihi hadiseler, felaketler, hüznler veya mutluluklar neticesinde meydana gelmişlerdir. Dolayısıyla bu sözlerin engin bir tecrübenin veya deneyimin ürünü olduğu söylenebilir (Demirayak, 2009: 265).

Herhangi bir söz öbeğinin mesel olabilmesi için gerekli şartların başında sahibinden ayrılıp topluma mal olması gelmektedir. Lafzının kısa, anlamının doğru ve kalıplaşmış olması ise meselleri diğer söz öbeklerinden ayıran en önemli özelliklerdendir. Konuya bu pencereden bakıldığında mesel, “atalardan gelen ve onların yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini değişmez kalıp ve klişeleşmiş özlü sözlerle öğüt ve hüküm içerecek biçimde yansıtan, lafzı ve anlamı beğenilerek nesilden nesile aktarılan, çoğunlukla aslı durumuna benzeyen halleri açıklamak ve örnekleme amacıyla kullanılan anonim mahiyetteki özdeyiştir” (Durmuş, 2004: XXIX/293-297).

Câhiliye Döneminden günümüze intikal etmiş olan nesrin en güvenilir kısmını oluşturan mesellerin önemini, dil ve edebiyat âlimi Ebû Hilâl el-‘Askerî (ö. 400/1009’ dan sonra), “Meseller; düşünce sahasını genişleten, gönlü ferahlatan, iradeyi kuvvetlendiren, ilmi ve edebî konuşmalarda kişiye destek veren ifadelerdir. Alışverişte pazarlık, elbisede desen ve bahçede çiçek ne ise mesellerin söz ve konuşmadaki yeri de odur.” diyerek özetlemiştir (el-Askerî,1988: 4).

Arap meselleri mücez, kıyâsî ve hurâfî olmak üzere üç ana başlık altında ele alınabilir. Sâir meseller olarak da adlandırılan mücez meseller, kısa, öz, isabetli olan; madribi mevrîdine benzeyen mesellerdir. Bu tür meseller oldukça yaygındır ve hitabette, kitabette ve muhadese de oldukça fazla kullanılırlar. “*Sır emanettir*” (السِّرُّ أمانة), “*Harp zalimdir, acımasızdır*” (الْحَرْبُ غَشُومٌ) veya “*Söz vermek hediyedir*” (الْعِدَّةُ عَطِيَّةٌ) gibi meseller bu türe örnek olarak verilebilir. Ayrıca “*ef‘elu min*” (أَفْعَلُ مِنْ) kalıbıyla oluşturulan mesellerde bu türün içerisinde yer almaktadır (Katâmiş, 1988: 28-29).

Kıyâsî meseller, kıyas ve karşılaştırmaya dayanan teşbih veya temsîl yoluyla herhangi bir fikri açıklamayı veya ona delil getirmeyi hedefleyen, betimleme veya hikâyeleme üslûbunda kullanılan mesellerdir. Mücez mesellere göre oldukça uzun olan ve eski Arap meselleri külliyyatında neredeyse hiç bulunmayan bu tür meseller, daha çok Kur‘ân ve Hadîs kaynaklıdır. Bu tür meseller daha çok “meselü, kemeseli, keenne ve kemâ” gibi teşbih edatları ile ifade edilmiştir. Vâkı‘a Sûresindeki (22-23) “*Saklı inciler misali güzel gözlü huriler*” (وَحُورٌ عِينٌ. كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ) ayet-i kerimesi ve “Mümin, bir delikten iki defa sokulmaz” (لَا يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُرْحٍ مَرَّتَيْنِ) hadis-i şerifi bu türe örnek olarak gösterilebilir (‘Âbidîn, 1956: 11; Katâmiş, 1988: 30-31; Durmuş, 2004, XXIX/293-297).

Hurâfî meseller ise bazen cinlerden bilgi alan birisinin anlattıklarından oluşan veya daha çok hayvanların dilinden anlatılan, mizah ve latife yoluyla eğitimin, ahlâk derslerinin ve öğüt vermenin hedeflendiği mesel türüdür. Kıyâsî meseller gibi hikâye tarzında olan bu türler, ismi ile müsemmâ olarak değerlendirilmiş ve “*Ekâzîbu’l-‘Arab/A‘râb veya Rumûzu’l-‘Arab*” şeklinde isimlendirilmişlerdir. Farklı hikâyelerde geçen “*Uyarı ok atılmadan öncedir*” (الْحَذَرُ قَبْلَ إِسْئَالِ السَّهْمِ) ve “*Filin soyu eşektendir*” (رَحْمَ الْفِيلِ مِنَ الْجَمَارِ) şeklindeki örnekler bu türe örnek olarak gösterilebilir (Katâmiş, 1988: 31-33).

Bazıları, Arap mesellerini ortaya çıkışları veya ilk kullanımları açısından bir hadiseden doğan meseller, bir kıssa hakkında rivayet edilen meseller, Kur‘ân‘dan doğan meseller, hadislerden çıkan meseller, teşbihten doğan meseller ve aslı kinaye olan meseller olmak üzere altı başlık altında ele almışlardır. Arap meselleri, zaman açısından ise Câhiliye ve İslâmî Dönem meselleri şeklinde tasnif edilebilirler. Fakat İslâmî dönemde özellikle Abbâsîler Dönemi şiiri gibi mesellerin de çeşitlilik ve farklılık açısından

toplumdaki yenilik hareketlerinden etkilendiği unutulmamalıdır (Katâmiş, 1988: 185-189; Demirayak, 2009: 265; Durmuş, 2004, XXIX/293-297).

İnsanların sürekli tekrar eden olumlu veya olumsuz tutum ve davranışlar karşısında daha önceden temelleri atılmış olan bir söz öbeğini kullanmış olmaları, mesellerin yaygınlaşmasında ve kalıcı olmalarındaki etkenlerin başında gelmektedir. Çünkü meseller, yazıya geçirilmeden önce sözlü kültür aracılığıyla sonraki nesillere aktarılmıştır. Tedvin faaliyetleri sayesinde ise diğer bütün edebî türlerde olduğu gibi meseller de kayıt altına alınmış ve kaybolmalarının önüne geçilmiştir. Yine mesellerin şiirlerde, hutbelerde, yazışmalarda, kıssa, hikâye ve roman gibi çeşitli türlerde çokça kullanılmaları da mesellerin kaybolmasını engelleyen ve yaygınlaşmasına etki eden unsurlardandır (Halitîm, 2017:156-176).

Arap mesellerine sadece farklı özellik veya yönleriyle meşhur olan insanlar değil birçok hayvan, bitki, dağ, çeşitli yerler ve şehirlerde öne çıkan yönleriyle konu olmuşlardır. Örneğin aslan cesareti, çita avcılığı, deve zorbalığı, kurt düşmanlığı, horoz aptallığı, kirpi uykusuzluğu, yılan ve timsah zalimliği, tilki kurnazlığı, karınca biriktirmeyi ve karga sabrı simgeleyen hayvanlar olarak bolca zikredilmişlerdir. Bitkiler, cinsine göre sertliği ve yumuşaklığı, tadına göre tatlılığı ve acılığı, elde edilen kazanca göre bereketi simgeleyen ögeler şeklinde kullanılmışlardır. Örneğin hurma ağacı, şeklin güzelliğini ve ömrün uzunluğunu, yay yapımında kullanılan kayın ağacı sertliği ve geven ağacı ise sürekli insanları yaralamayı temsil etmiştir. Yine aynı şekilde dağlar, çeşitli yerler ve şehirlerin de bazı özellikleri mesellerde kendilerine yer bulmuşlardır. Örneğin Uhud ağırlığı, vadiler durgunluğu, dereler coşkunluğu ve kumlar ise çokluğu simgelemiştir (Katâmiş, 1988: 421-428, 429-445, 446-462; Durmuş, 2004, XXIX/293-297; İpek, 2014: 187-196).

Ayrıca Arap meselleri, içerisinde zikredilen çeşitli isimler yönünden kullanıldıkları dönemin sosyal, dinî, iktisadî ve siyâsî hayatı hakkında bilgi verdikleri ve belli bir döneme ışık tuttıkları için oldukça önemlidirler (Emîn, 2012: 225).

İçerisinde çokça teşbih, istiare, kinaye, seci, cinas, tibak, mukabele ve izdivaç gibi birçok belagât unsurunu barındırması veya kısa sözle çok şey anlatmaları, mesellerin fennî nesir örnekleri grubunda ele alınmasının en önemli sebepleridir. Meseller, Emevîler Döneminde derlenmeye başlanmış fakat o dönemde telif edilen eserler günümüze ulaşmamıştır. Abbâsîler Döneminin ilk zamanlarında başlayan tedvin faaliyetleri sayesinde mesellerin bazıları kayıt altına alınmış ve kaybolmaktan kurtarılmıştır. Bu dönemde birçok isim, bu konuda bazıları hikâye ağırlıklı, bazıları lügat ve dil boyutuyla ilgili veya hem dil hem de hikâye açısından ele alınan çeşitli eserler telif etmişlerdir (Durmuş, 2004, XXIX/293-297; İpek, 2014: 189-190). Bu ediplerden meşhur olanları, el-Mufaddal ed-Dabbî (ö. 170/786), el-Asma'î (ö. 216/831), İbnu's-Sikkît (ö. 244/858), İbn Kuteybe (ö. 276/889), el-Mufaddal b. Seleme (ö. 291/903), Sa 'leb (ö. 291/903), Hamza el-İsfehânî (ö. 351/962), Ebû Hilâl el-'Askerî, el-Meydânî (ö. 518/1124) ve ez-Zemahşerî (ö. 538/1144) şeklinde sıralanabilir (Demirayak, 2009: 267-268).

2. MESELLERDE KULLANILAN LAFIZLARDAKİ BENZERLİKLER VE FARKLILIKLAR

Farklı dillerde ifade edilen mesellere/atasözlerine bakıldığında hemen hemen hepsinin birbirine oldukça fazla benzediği söylenebilir. Bu durumda kişinin aklına “Acaba hangi söz daha eski, bu sözün kaynağı neresi, hangi millet hangisinden etkilendi veya bu benzerlik neden olabilir?” gibi sorular gelmektedir. Fakat öncelikle bilinmesi gerekir ki içerisinde belli bir şahsın, yerin veya nesnenin zikredilmediği atasözleri dışındaki atasözlerinin hangi dönemde söylendiği, ne kadar eski oldukları veya nereye ait oldukları bilinmemektedir. Kültürlerarası etkileşim ise sosyal, ticârî veya askerî sebeplerden dolayı eskiden beri süregelen bir durumdur. Dolayısıyla etkileme ve etkilenme kaçınılmazdır.

Bu benzerlik, etkilenme veya farklılık tartışmaları sadece mesellerde değil diğer bazı edebî türlerde de kendisini göstermiştir. Örneğin bazı araştırmacılar masalların kaynağının Hindistan olduğunu, İpek ve Baharat yolları vasıtasıyla diğer yerlere yayıldığını ifade ederken bazıları ise bu durumu şiddetle reddetmiş ve antropoloji okulunun görüşünü kabul ederek masalların medeni hayatın artıkları, başka bir deyişle bir arada yaşamaya başlamanın ürünleri olarak değerlendirmişlerdir (Sakaoğlu, 1999: 8-9). Buradan şöyle bir çıkarım yapılabilir: Birlikte yaşamının belirli kuralları vardır ve insanoğlu bu düzeni koruyabilmek için olumlu veya olumsuz durumları yaymak veya kontrol altına alabilmek için çeşitli

masallar veya kahramanlar üretmiştir. Bu bilgidен hareketle masalların kaynağından ziyade amacının ne olduğu daha önemlidir gibi bir yargıya varılabilir.

Atasözleri veya meseller için de aynı durum söz konusudur. Bir arada yaşamının getirdiği bazı şartlar neticesinde gülmek, ağlamak gibi insanî değerler aynı olduğu için kullanılan mesellerin lafızları da birbirlerine oldukça fazla benzemektedir. Fakat bunun yanında yaşanan coğrafyanın da lafızlara tesir etmesi ve lafızlarda değişiklik meydana getirmesi muhtemeldir.

2.1. Lafızlardaki Benzerlikler

Günlük yaşamı içerisinde çeşitli ruh hallerine bürünen insanoğlu, bu duygularını veya tecrübelerini bazen hal bazen söz ile övme, yerme veya öğüt verme amacı güderek sonraki nesillere aktarmıştır. Dil aracılığıyla yapılan ve zamanla anonim bir hale gelen meseller, inanç, sevinç, üzüntü, kaygı, dostluk ve düşmanlık gibi ortak duyguları ifade ettikleri için nerede zikredilirlerse zikredilsinler lafız yönünden birbirlerine benzemektedirler ve hatta birbirlerinin aynıları olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Mesellerde/atasözlerinde kullanılan lafızlardaki benzerliği, zor olsa da ana hatlarıyla insanî değerler veya evrensel temalar (Suçin, 2013: 188-189) ve inanç gölgesinde meydana gelen meseller başlığı altında ele almak mümkündür. Bu durum, örneklerle daha açık bir şekilde görülecektir.

2.1.1. Ortak İnsani Unsurlar/Evrensel Temalar

Çalışıp elde edilen herhangi bir malın ileride karşılaşılma ihtimali olan zor günler için saklanması anlamında Türk dilinde kullanılan “*Ak akçe kara gün içindir*” atasözüne karşılık olarak Arap dilinde اِحْفَظْ قِرْشَكَ الْاَبْيَضَ لِيَوْمِكَ الْاَسْوَدُ ifadesi kullanılmıştır (Yüksel ve Yılmaz, 1993: 50; Aksoy, 1993: no. 150).

İnsanoğlu, çeşitli sebeplerden dolayı diğer kişilerle ilişki kurup dostluk yapmaktadır. Bu ilişki de sevgi veya anlaşma unsuru oldukça önemlidir. Çünkü dostların birbiri üzerindeki etkisi oldukça fazladır. Bu durumu anlatmak için Türkçedeki “*Arkadaşını söyle sana kim olduğunu söyleyeyim*” atasözünün Arapça karşılığı قُلْ لِي مَنْ تُعَاشِرُ أَقْلَ لَكَ مَنْ أَنْتَ şeklinde (Yüksel ve Yılmaz, 1993: 73; Aksoy, 1993: no. 330). Yine aynı anlamda kullanılan “*Kişi arkadaşı ile tanınır*” atasözüne karşılık olarak Arap dilinde يُعْرِفُ الْمَرْءُ بِأَقْرَابِهِ meseli kullanılır (Yüksel ve Yılmaz, 1993: 12).

Sıkıntı, felaket veya musibetin özellikle uğradığı kişiyi kıvrandırır veya acıyı gerçek anlamıyla yaşayan bilir, diğer kişiler o kadar etkilenmez anlamına gelen “*Ateş düştüğü yeri yakar*” atasözüne denk olarak Arapçada الْجَمْرَةُ لَا تُحْرِقُ إِلَّا مَكَانَهَا meseli kullanılmıştır (Yüksel ve Yılmaz, 1993: 10; Aksoy, 1993: no. 391).

Herhangi bir emek veya para verilmeden elde edilen şeyin değerine bakılmaksızın insana hoş geldiğini anlatmak için Türkçede kullanılan “*Bedava sirke baldan tatlıdır*” atasözünü, Araplar اَلْخَلُّ بِالْمَجَانِ حُلْوٌ كَالْعَسَلِ şeklinde ifade etmişlerdir (Yüksel ve Yılmaz, 1993: 87; Aksoy, 1993: no. 553).

Kişinin yapmakla mükellef olduğu işleri sonrasında herhangi bir problemle karşılaşmaması için vaktinde yapması, ertelememesi gerektiği anlamında Türk dilinde “*Bugünün işini yarına bırakma*” atasözüne karşılık olarak Arap dilinde لَا تُؤَجِّلْ عَمَلَ الْيَوْمِ إِلَى الْغَدِ ifadesi kullanılmıştır (Samir ve Fuad, 2011: 71; Aksoy, 1993: no. 708).

İnsanoğlu, çeşitli sebeplerden dolayı bazen ehemmiyet göstermesi gereken şeyleri ikinci plana atarak dünyalık şeylere oldukça fazla yönelebilir. Bu durumun önüne geçmek veya muhatabı uyarmak için Türk dilinde “*Dünya malı dünyada kalır*” anlamındaki atasözü kullanılır. Bu ifadenin Arapça karşılığı ise مَالُ الْأَرْضِ بَيِّنِي بِالْأَرْضِ meselidir (Yüksel ve Yılmaz, 1993: 83; Aksoy, 1993: no. 1428).

Elde edilmek istenen iyi ve güzel her şeyin az veya çok sıkıntı veren bir yönü vardır anlamında kullanılan “*Gül dikensiz olmaz*” atasözünün Arapça karşılığı لَا وَرْدَةَ مِنْ غَيْرِ شَوْكٍ ifadesidir (Yüksel ve Yılmaz, 1993: 81; Aksoy, 1993: no. 1312).

Güneşin ısısı ve ışınları, vücudun dinç tutulması ve birçok mikroptan uzak durulması için oldukça önemlidir. Bu durumun önemini anlatmak için Türkçede “Güneşin girdiği eve doktor girmez” atasözü kullanırken Arapçada الَّذِي تَدْخُلُهُ الشَّمْسُ لَا يَدْخُلُهُ الطَّبِيبُ meseli kullanılmıştır (Yüksel ve Yılmaz, 1993: 11; Aksoy, 1993: no. 1321).

Bağırıp çağırarak insanları korkutmak isteyen kişiden zarar gelmez veya zarar vermeye gücü yeten kişi bağırıp çağırılmaz, yapacağını yapar anlamında kullanılan “Havlayan köpek ısırılmaz” atasözü, Arapçada الْكَلْبُ النَّبَاحُ قَلَّمَا نَعَضُ şeklinde mesel haline gelmiştir (Samir ve Fuad, 2011: 81; Aksoy, 1993: no. 817).

İnsanlar, kendilerine ait aile, ev veya çeşitli mekânlarda daha rahat eder, kıymet taşır veya insanların sözleri o bölgelerde geçerlidir anlamında Türk dilinde kullanılan “Her horoz kendi çöplüğünde öter” atasözünün Arap dilindeki karşılığı كُلُّ دَيْكٍ عَلَى مَرْبَلَيْتِهِ صَبَّاحٌ ifadesidir (Bâşâ, 2014: 375).

Herhangi bir işten çıkarı olan kötü niyetli, ahlaksız kişiler, birbirlerini tanır ve birbirlerine zarar vermezler anlamında Türkçede kullanılan “İt, iti ısırılmaz” atasözüne karşılık olarak Arapçada لَا الْكَلْبُ لَا يَعْضُ بَعْضُهَا الْبَعْضُ ifadesi mesel halinde kullanılmıştır (Yüksel ve Yılmaz, 1993: 26).

Gerçekleşmesi doğal olan işlerin engellenmeyeceği veya doğru yolda yürüyen bir kişiye kötülük yapmak isteyenlerin çabası boşunadır gibi anlamlara gelen “İt yürür, kervan yürür” atasözünün Arapça karşılığı لَا يَضُرُّ السَّحَابُ تَبْحٌ الْكَلْبُ تَنْبُحٌ وَ الْغَائِلَةُ تَسِيرُ (Samir ve Fuad, 2011, 87; Aksoy, 1993: no. 1610) ve لَا يَضُرُّ السَّحَابُ تَبْحٌ الْكَلْبُ şeklinde (Meydânî, 1961: II/215).

Yapılan iyiliğin karşılıksız olmasını veya iyilik yapan kişinin iyiliği karşılık beklemeden yapmasını tavsiye etmek için kullanılan “İyilik yap denize at” atasözüne karşılık olarak Arapçada اِعْمَلْ خَيْرًا وَالْقَاهِ فِي الْبَحْرِ meseli kullanılmıştır (Bâşâ, 2014: 34; Aksoy, 1993: no. 1510).

Çeşitli savaş aletleriyle yapılması zor olan bazı şeylerin bilgi yoluyla yapılabileceği anlamında kullanılan “Kalem, kılıçtan keskindir” atasözünün Arapça karşılığı الْقَلَمُ أَقْطَعُ مِنَ السَّيْفِ şeklinde (Yüksel ve Yılmaz, 1993: 78).

Otoritede meydana gelen boşluk neticesinde bazılarının kendilerini rahat hissedip etrafa zarar verebilme ihtimalini anlatmak için Türkçede “Kediler olmayınca fareler cirit atar” atasözü kullanılır. Bu sözün Arap dilindeki karşılığı ise إِذَا انْطَلَقَ الْقَطْرُ رَقَصَتْ الْفَرَائِجُ ifadesidir (Yüksel ve Yılmaz, 1993: 91; Samir ve Fuad, 2011: 89).

Anlayışsız, bilgisiz veya beceriksiz insanların çok olduğu bir yerde çok az bir anlayışa, bilgiye veya beceriye sahip olan kişilerin yönetimi ele alacaklarını, söz sahibi olacaklarını anlatmak için Türkçede “Körlerin memleketinde şaşılabilir padişah olur” atasözü kullanılır. Arapçada bu durumu anlatmak için ise اَلْأَعْوُرُ مَلِكٌ فِي بِلَادِ الْعُمَيَّانِ meseli kullanılmıştır (Samir ve Fuad, 2011: 89; Aksoy, 1993: no. 1893).

Konuşmak her ne kadar iyi ve güzel olsa da umulmayan zamanda söylenen sözün sahibinin başına iş açabileceği ihtimaline karşılık bazen suskunluğun tercih edilmesini teşvik eden “Söz gümüşse sükût altındır” atasözü, Arapçada إِذَا كَانَ الْكَلَامُ مِنْ فِضَّةٍ وَالسُّكُوتُ مِنْ ذَهَبٍ şeklinde ifade edilmiştir (Samir ve Fuad, 2011: 96; Aksoy, 1993: no. 2300).

2.1.2. Din/İnanç

Bu grupta ele alınan ve atasözü olarak verilen ifadeler, daha çok Kur’ân ve hadis kaynaklıdır. Henüz kaynaklarda zikredilmeyen ve atasözü gibi kullanılan bu ifadelerin içeriğini, toplum düzenini kurmak veya korumak, insan haklarına verilen önemini göstermek ve insanoğlunun ruh durumunu olumlu yönden etkilemek gibi konular oluşturmaktadır. Ayrıca bu ifadeler, kaynağını ayet ve hadislerden aldığı için bu ifadelerde kullanılan lafızlar, neredeyse birbirlerinin aynıdır.

Örneğin işleri yolunda gitmeyen bir kişi karamsarlığa kapılır veya Allah’tan ümidini kesebilir. Fakat Allah, rahmeti ve merhameti bol olandır. Umulmayan bir zamanda insanın karşısına farklı şeyler çıkabilir. Bu durumda olan kişiye “Allah bir kapıyı kaparsa diğerini açar” ifadesi söylenir. Bu ifadenin Arapça karşılığı ise إِذَا أَعْلَقَ اللَّهُ بَابًا فَتَحَ بَابًا آخَرَ şeklinde (Samir ve Fuad, 2011: 64; Aksoy, 1993: no. 237).

Yapılan zulümler veya haksızlıklar karşısında Allah'ın hiçbir şeyi ihmal etmediğini, sadece bazı şeyleri çeşitli nedenlerden dolayı ertelediğini, her şeyin hesabını elbet bir gün göreceğini belirtmek için “*Allah mühlet verir, ihmâl etmez*” sözü kullanılır. Bu söz *إِنَّ اللَّهَ يُمِهُلُ وَلَا يُنْهَمِلُ* şeklinde Arapçada mesel haline gelmiştir. Bu mesele Âl-i İmrân Sûresi (...*Onlara verdiğimiz fırsat ancak günahlarını arttırmaya yarıyor. Onlar için alçaltıcı azap vardır*) ve Ra'd Sûresindeki (...*ancak ben inkâr edenleri bir süre serbest bıraktım, sonra da onları yakaladım.*) ayetler, kaynak olarak gösterilebilir (Yüksel ve Yılmaz, 1993: 36; Âl-i 'İmrân, 3/178; Râ'd, 13/32).

Çeşitli sıkıntılara maruz kalan insanoğlu bunların nedenini sorgulamaktan ziyade asıl amacını hatırlamalı ve dünyanın aslında bir imtihan yeri olduğu gerçeğine göre kendisini hazırlamalıdır. Çünkü Kur'ân'da ve Hadislerde pek çok yerde insanoğlunun deneneceği zikredilmiştir. Bakara Sûresinde geçen (*Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınavacağız. Sabredenleri müjdele!*) (Bakara, 2/155) ayet ve Hz. Peygamber'in (*Müminin hali ne hoştur! Her hali kendisi için hayırlıdır ve bu durum yalnız mümine mahsustur. Başına güzel bir iş geldiğinde şükreder; bu onun için hayır olur. Başına bir sıkıntı geldiğinde sabreder; bu da onun için hayır olur.*) (en-Nevevî, 2001: I/ 210.) hadisi bu durumu açıklayıcı örnekler olarak gösterilebilir. İmtihan edilme olgusu Türk dilinde “*Allah sevdiğine dert verir*” şeklinde atasözü olarak kullanılırken Arapçada *إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا ابْتَلَاهُ* şeklinde mesel olmuştur (Samir ve Fuad, 2011: 64; Aksoy, 1993: no. 247).

İslâm Dininde niyetin ehemmiyeti oldukça büyüktür. Bunu Hz. Peygamber “*Ameller niyete göredir. Herkes sadece niyetinin karşılığını alır. ...*” (en-Nevevî, 2001: I/ 91; Müslim, İmâre: 155) hadisinde bildirmiştir. Yani bu hadisten kişinin din ve dünya saadetinin niyetine bağlı olduğu anlaşılabilir. Bu hadisi şerif Türkçede “*Ameller niyetlere göredir*” şeklinde darb-ı mesel haline gelirken Arapçada *الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ* şeklinde mesel olarak kullanılmaktadır (Yüksel ve Yılmaz, 1993: 72).

İslâm Dininin üzerinde özellikle durduğu konulardan birisi ise işveren ve işçinin hakları meselesidir. İşverenin işçiye elinden geldiğince iyi davranması hususunda birçok hadisi şerif vardır. Fakat işçinin ücretinin verilmesi hususunda Hz. Peygamber'in zikretmiş olduğu “*İşçiye ücretini alın teri kurumadan veriniz*” (el-Askalânî, 1989: II/118) hadis-i şerifi Türkçede “*Çalışanın hakkını alınının teri kurumadan ver*” Arapçada *أَعْطِ الْأَجِيرَ حَقَّهُ قَبْلَ أَنْ يَجْفَ عَرَقُهُ* şeklinde herhangi bir değişikliğe uğramadan mesel olarak kullanılmaktadır (Yüksel ve Yılmaz, 1993: 35).

İslâm Dini ana kaynaklarında ifrât ve tefritten uzak durmak gerektiği ve güzel olanın orta yolu tutmak olduğunu çokça zikredilmiştir. Örneğin Furkân Sûresi (*Yine o iyi kullar, harcama yaptıkları zaman ne saçıp savururlar ne de cimrilik ederler; harcamaları bu ikisi arasında mâkul bir dengeye göre olur.*) (Furkân, 25/67) ayeti kerimesi bu durumu en iyi özetleyen örneklerdendir. Fakat orta yolu bulmak anlamında hem Türkçede hem Arapçada darb-ı mesel haline gelen bu ifade, kaynağını sıhhat derecesi zayıf olan “*İşlerin en hayırlısı, orta halli olanıdır*” hadisinden almıştır. Bu durum Türkçede “*İşlerin hayırlısı orta olanıdır*”, Arapçada ise *خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا* şeklinde ifade edilmiştir (Samir ve Fuad, 2011: 87).

İnsanoğlu, hayatta olduğu sürece bazı problemlerle karşılaşabilir veya çeşitli sıkıntılara düşer olabilir. Bu sıkıntılar ise bazen insana çok ağır gelebilir ve bilmeden insanı isyana sürükleyebilir. Fakat Kur'ân'da Allah'ın hiçbir kimseye taşıyamayacağı yükü vermeyeceği “*Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar*” (Bakara, 2/286) ayeti kerimesiyle bildirilmiştir. Bu ifade ise Türkçede “*Kimse gücünün yetmediğinden sorumlu tutulmaz*”, Arapçada *لَا تُكَلِّفُ النَّفْسُ إِلَّا وُسْعَهَا* şeklinde mesel haline gelmiştir (Samir ve Fuad, 2011: 64).

Akıllı kişi, işlerinde tedbirli ve ihtiyatlı olmalıdır. Eğer aldatılmış veya gaflet halinde bir yanlışa düşmüşse ikinci kez aynı hatayı yapmamalıdır. Bu durum Türk dilinde “*Mümin bir delikten iki defa sokulmaz*” şeklinde, Arapçada ise *لَا يُدْعُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ مَرَّتَيْنِ* şeklinde mesel olarak kullanılmaktadır. Bu meselin kaynağı Hz. Peygamber'in “*Mümin, bir delikten iki kere sokulmaz*” (es-San'ânî, 2006: II/480) hadisi şerifidir (Samir ve Fuad, 2011: 93).

Temizlik kişilerin hayatını rahat bir şekilde idame edebilmeleri için olmazsa olmazlardandır. İslâm Dininin temizliğe verdiği önem de herkesçe malumdur. Bu konuda Hz. Peygamber de “*Temizlik imanın şartlarından...*” (el-Kuşeyrî, 2014: II/5) diyerek temizliğin önemine vurgu yapmıştır. Bu hadisi şerif Türkçede “*Temizlik imandandır*”, Arapçada *النَّظَافَةُ مِنَ الْإِيمَانِ* şeklinde darb-ı mesel olmuştur (Yüksel ve Yılmaz, 1993: 23).

Kişi, zorda kalınca daha fazla sıkıntı çekmesin diye yasak olan bazı şeylere ölçüsünce müsaade edilmiştir. Bu durum, “Zaruretler, memnu‘ olan şeyleri mübah kılar.” kaidesinden hareketle Türkçede “Zaruretler yasakları mübah kılar” (Mecelle, madde: 21) Arapçada ise الصَّرُورَاتُ تُبِيحُ الْمَحْظُورَاتِ şeklinde darb-ı mesel haline gelmiştir (Yüksel ve Yılmaz, 1993: 58).

2.2. Lafızlardaki Farklılıklar

Zaman içerisinde anonimleşen atasözlerinin bir kısmı hariç çoğunun hangi durumlarda ve hangi şartlarda söylendiği net bir şekilde bilinmemektedir. Her ne kadar hem Türk hem de Arap atasözleri için bazı hikâyeler anlatılmış olsa da içerisinde özellikle herhangi bir ismin zikredilmediği atasözleri için anlatılan hikâyelerin doğrulukları tartışmaya açıktır. Dolayısıyla atasözlerinde kullanılan lafızlardaki farklılığı cinas, temsil vb. gibi belirli bir sebebe bağlamak uygun olmayacaktır. Fakat bu farklılıklar, ana hatlarıyla yaşanan coğrafyanın gölgesinde meydana gelen yaşanmışlıkların tesiri şeklinde gruplandırılabilir.

2.2.1. Coğrafi Şartlar Ekseninde Yaşanmışlıklar

Kıymet veya vefa bilmeyen kişilerin kendilerine yapılan iyilikler karşılığında kötülük yaptıkları veya ihanet ettikleri zamanki durumu anlatmak için Türkçede “Besle kargayı oysun gözünü” atasözü kullanılır. Bu atasözünün Arapça karşılığı, سَمِّنْ كَلْبَكَ يَا كَلْبُكَ (Besle köpeğini yesin seni) şeklindedir. Birinde ihanet veya kötülük eden karga birinde ise köpektir. Buradaki kelime seçiminde atasözlerinin arka planında yatan yaşanmışlıklar veya yaşanmışlık olma ihtimalleri yatmaktadır (Meydânî, 1961: I/145; Samir ve Fuad, 2011: 69).

Türkçede birbirlerine çok benzeyen iki kişiyi anlatırken kullanılan “Bir elmanın yarısı gibi” sözü, Arapçada التَّمْرَةُ بِالتَّمْرَةِ بِالتَّمْرَةِ (Hurmanın hurmaya benzemesi gibi ona benziyor) şeklinde ifade edilmiştir. Buradaki farklılık elma ve hurma kelimelerindedir. Lafızdaki bu farklılığın sebebi her iki milletin de yaşadıkları yerlerde çokça yetişen veya çeşitli sebeplerle oldukça fazla kullanılıyor olmalarından kaynaklanabilir. Bu örnek, yaşanan coğrafyanın atasözlerinde kullanılan lafızlar üzerindeki etkisini en güzel şekilde gösteren örneklerdendir (Meydânî, 1961: I/386).

Küçük şeylerin birikmesi sonucu büyük bir şeye sahip olunabilir gibi anlamlarda kullanılan “Damlaya damlaya göl olur” atasözüne karşılık olarak Arapçada parçalar birikince mal varlığı artar anlamında التَّمْرَةُ إِلَى التَّمْرَةِ تَمْرٌ (Hurma, hurmaya (eklenince) birçok hurma olur) meseli kullanılmıştır. Bu örneklerde görüldüğü üzere yaşanan farklı çevreler atasözlerinin lafızlarına tesir etmiştir. Türklerin geçmiş dönemlerden beri suya kutsallık atfetmeleri ve yaşam alanlarını genelde su kenarlarında kurmuş olmaları; Araplar’ın ise yaşadıkları bölgelerde hurmanın bol olması tercih sebebi olabilir (Meydânî, 1961: I/137; Aksoy, 1993: no. 851).

Yunus Emre, “Söz ola kese savaşı- Söz ola kestire başı-Söz ola ağulu aşı-Bal ile yağ ede bir söz.” diyerek dilin yani sözün ne derece önemli olduğuna vurgu yapmıştır. Buradan da anlaşıldığı gibi ağızdan çıkan bir söz olumlu veya olumsuz birçok sonuç doğurabilir. Bu yüzden kişinin konuşurken dikkatli olması hususunda hemen hemen bütün dillerde uyarı veya tavsiye niteliğinde birçok söz söylenmiştir. Bunlardan bir tanesi de “Dil yarası kılıç yarasından keskindir” atasözüdür. Bu atasözü Arap dilinde وَخَرُّ اللِّسَانِ أَحَدٌ مِنْ وَخَرِّ السِّتَانِ (Mızrak yarası dil yarasından daha keskindir) şeklinde ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere Türkçede kılıç, Arapçada mızrak kullanılmıştır. Buradan önceki dönemlerde Türklerin kılıçla, Arapların ise mızrakla daha fazla ilişki içerisinde olduğu sonucuna varılabilir (el-Bustânî, 2015: 62).

Türkçede karakteri bozuk olan veya insanlık değerlerinden yoksun olan bir kişi için en güzel kıyafetleri de giyse en üst makamlara dahi getirilse herhangi bir değer kazanamaz anlamında “Eşeğe altın semer vursan da eşek yine eşektir” atasözü kullanılır. Bu atasözünün Arap dilindeki karşılığı الْكَلْبُ كَلْبٌ وَلَوْ طَوَّقَتْهُ بِالذَّهَبِ (Köpeğe altın tasma da giydiren, köpek köpektir) ve الْقَرْدُ قَرْدٌ وَإِنْ لَبَسَ الْحَرِيرَ (İpek giyse bile maymun maymundur) meselleridir. Türk Halk Edebiyatında daha çok aşağılama için kullanılan eşek kelimesi yerine Arapların yükledikleri aşağılama anlamından dolayı köpeği ve yaşadıkları çevredeki bolluktan dolayı maymunu tercih etme olasılıkları ihtimal dâhilindedir (Bâşâ, 2014: 384; Aksoy, 1993, no:1151).

Bazı insanların kendilerine ait mekânlarda mutlu hissettiklerini, kıymet taşıdıklarını ve sözlerinin etkin olduklarını anlatmak için Türkçede kullanılan “Her horoz kendi çöplüğünde öter” atasözünün Arapça

karşılığı ise كَلْبٍ بِبَابِهِ نَبَّاحٍ (Her köpek kendi kapısında ürür) şeklinde mesel olmuştur. Her iki dilde de aynı durum farklı lafızlarla ifade edilmiştir. Atasözünde kullanılan hayvanların her ikisi de sınırlı alanlarda hüküm süren hayvanlardır. Bir nevi her iki hayvanda küçümseme anlamında kullanılmıştır (Meydânî, 1961: II/135; Aksoy, 1993: no. 1412).

Türk dilinde kötülük yapan bir kişinin yaptığı şeyler anlatılırken kendisinden bahsedilen mekâna gelmesi ve bu kişilere karşı tedbirli olunması gerektiği anlamında kullanılan “*İti an çomağı hazırla*” atasözünün Arapçadaki karşılığı إِذَا ذَكَرْتَ الذَّنْبَ فَأَعِدْ لَهُ الْعَصَا (Kurdu andığında sopayı hazır et) şeklindedir. Aynı anlamı taşıyan bu atasözlerindeki farklılık it ve köpek lafızlarıdır. Kurdu Türk kültüründeki ehemmiyeti oldukça fazla olduğu için burada yerme anlamında köpek lafzı kullanılmıştır. Fakat kurt, Arap toplumlarında hayvanlara zarar veren ve hilekâr bir hayvan olarak görüldüğü için bu türdeki bir meselde tercih sebebi olmuştur (Meydânî, 1961: I/88; Aksoy, 1993: no. 1591).

İnsanlar mutlu iken etrafında çok arkadaş olur. Fakat sıkıntı anında herkes uzaklaşır. Tam da bu zamanda gerçek dost meydana çıkar. Bu durumu anlatmak için Türkçede “*Dost kara günde belli olur*” atasözü kullanılır. Araplar ise bu durum karşısında الدَّوْصُ فِي وَاقْتِ الضِّيقِ (Dost dar vakitte belli olur) şeklinde bir mesel kullanırlar. Buradaki farklılık, kara gün ve dar vakit diye zikredilen zaman dilimleri ile alakalıdır. Türk kültüründe kara lafzına hem azamet hem de kötü ve dar anlamları yüklenmiş ve bu atasözünde kelimeye yüklenen ikinci anlam tercih edilmiştir. Fakat Araplarda dar vakit daha genel bir mana olduğu için bu meselde tercih sebebi olmuştur (el-Bustânî, 2015: 28; Aksoy, 1993: no. 1614; Yüksel ve Yılmaz, 1993: 9).

Zor durumda olan bir kişinin kendisinden yardım umduğu karakersiz veya aşağılık kimseye işi bitinceye kadar övgüler dizmesi anlamında Türkçede “*Köprüden geçinceye kadar ayıya dayı derler*” atasözü kullanılır. Bu atasözünün Arapçadaki karşılığı إِذَا كَانَ لَكَ عِنْدَ الْكَلْبِ حَاجَةٌ فَقُلْ لَهُ يَا سَيِّدِي! (Eğer köpekten bir ihtiyacın olursa ona: Ey Efendim! de) şeklinde mesel haline gelmiştir. Buradaki farklılık ayı ve köpek kelimelerindedir. Türkçede ayıya yüklenen anlam Arapçada köpeğe yüklenmiştir ve her iki hayvan da yerilmiştir. Türkler, karakersizlik veya kabalık halini ayı ile simgelerken; Araplar, çoğu atasözünde olduğu gibi yergi ifadelerinde köpek lafzını kullanmışlardır (Samir ve Fuad, 2011: 91; Aksoy, 1993: no. 1884).

Kötü huylu insanlarla arkadaşlık yapan kimse, farkında olmasa dahi onlardan etkilenir ve bazı kötü huylar edinir. Bu durumu anlatmak için Türkçede “*Üzüm üzüme baka baka kararır*”, Arapçada ise اللَّفَّاحَةُ الْعَفْنَةُ تُفْسِدُ جِيرَانَهَا (Çürük elma yanındakileri de çürütür) meseli kullanılmıştır. Türk kültüründe üzümün yeri oldukça geniştir ve atasözünde bir salkımdaki üzüm tanelerinin birbirlerine olan yakınlığından dolayı etkilenmenin kaçınılmaz olduğu ifade edilmiştir. Bu durum Arapçada ise Arap kültüründe önemli bir yere sahip olan elma ile ifade edilmiş ve birbirine yakın olan elmaların birbirini etkileyeceği dile getirilmiştir (Samir ve Fuad, 2011: 91; Aksoy, 1993: no. 2467).

Ölüm veya felaket içerikli haberler, çabuk yayılır anlamında kullanılan “*Kara haber tez duyulur*” atasözünün Arap dilindeki karşılığı خَبْرُ السُّوءِ يَنْتَقِلُ بِسُرْعَةٍ (Kötü haber hızlıca yayılır) şeklindedir. Bu kullanımlardaki farklılık kara ve kötü kelimelerindedir. Kara kelimesi, Türkçede kendisine yüklenen mecaz anlamdan, kötü kelimesi ise Arapçada daha genel bir anlam içerdiği için tercih edilmiştir denilebilir (Yüksel ve Yılmaz, 1993: 17; Aksoy, 1993: no. 1901).

Türkçede kişinin yaptığı veya emek verdiği işi kusurlarına rağmen sevdiğini anlatmak için kullanılan “*Kuzguna yavrusu şahin/anka görünür*” atasözünün Arap dilindeki karşılığı الْفَرْدُ فِي عَيْنِ أُمِّهِ غَرَالٌ (Maymun, annesinin gözünde ceylandır.) meselidir. Türkçe atasözündeki kuzgun ve şahin/anka benzetmesine karşılık, Arapçada maymun ve ceylan benzetmesi kullanılmıştır. Bu atasözlerindeki tercih durumunda hayvanlara yüklenen güzellik veya çirkinlik gibi anlamların yanında yaşanan coğrafyada bulunan hayvanların çokluğunun etkin olduğu söylenebilir (Bâşâ, 2014: 194; Aksoy, 1993, no:1951).

Kolay ve emeksiz bir şekilde elde edilen şeylerin elden daha kolay çıkacağı anlamında kullanılan “*Selden gelen suya gider*” atasözüne karşılık olarak Arap dilinde مَالٌ تَجْلِبُهُ الرِّيحُ تَأْخُذُهُ الرِّيحُ (Rüzgârın getirdiği malı fırtına götürür.) meseli kullanılmıştır. Burada da yine Türklerin tarih boyunca yerleşim içim su kenarlarını seçmesi ve suya kutsiyet atfetmesi, birçok atasözünde olduğu gibi burada da su ve benzeri lafızların kullanılmasına sebep olmuştur. Çöl ikliminde yaşayan, sürekli rüzgâr ve fırtınaya maruz kalan Araplar ise aynı durumu rüzgâr ve nev’inden olan doğa olayları ile anlatmıştır. Her iki

millet de aynı durumu yaşadıkları coğrafyalarda öne çıkan doğa olayları ile ifade etmiştir (Bâşâ, 2014: 412; Aksoy, 1993, no:1379).

Türk dilinde, herhangi bir davranışı kendisine pahalıya mal olan kişinin benzer bir durum karşısında oldukça dikkatli davranması anlamında kullanılan “*Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer*” Arapçada *مَنْ قَرَصَتْهُ الْحَيَّةُ خَافَ مِنَ الْحَبْلِ* (Yılanın soktuğu kişi, ipten korkar) şeklinde kullanılmıştır. Aynı durumu anlatmak için kullanılan atasözlerinde süt-yoğurt ve yılan-ip kelimeleri kullanılmıştır. Birisinde içerik ilişkisi; diğesinde şekil ilişkisi ele alınmıştır (Bâşâ, 2014: 429; Aksoy, 1993, no:2330).

Kişinin uzmanlığını kullanarak diğer insanlara faydalı olması fakat bu uzmanlığını kendi faydasına fırsat bulamadığı durumlarda kullanılan “*Terzi kendi söküğünü dikemez*” atasözüne karşılık olarak Arapçada *طَبِيبٌ يُدَاوِي النَّاسَ وَهِيَ عُرْيَانَةٌ* (Kendisi çıplak olduğu halde iğne gibi insanları giydirir) ve *دَوَّى النَّاسَ وَهُوَ عَلِيلٌ* (Doktor, kendisi hasta olduğu halde insanları tedavi eder) olmak üzere iki mesel kullanılmıştır. Bu mesel örneklerinde de Türklerin dokumacılığa verdiği önemin veya atasözünün ne zaman söylendiği bilinmemekle beraber Arap toplumunda yaygın olan bitkisel tedavilerin rolü olduğu söylenebilir (Meydânî, 1961: I/88; Aksoy, 1993: no. 2408).

Bir kişi, ne kadar güçlü veya soylu olursa olsun eğer gücünü kullanmayıp tembellek yapıyor ise daha az gücü olan ve çalışan bir kişinin tercih sebebi olması anlamında kullanılan “*Yatan aslandan gezen tilki yeğdir*” atasözünün Arapça karşılığı *كَلْبٌ حَيٌّ خَيْرٌ مِنْ أَسَدٍ مَيِّتٍ* (Yaşayan köpek, ölü aslandan hayırlıdır) şeklindedir. Türklerde işe yarayan tilki, Araplarda ise köpek, yatan veya ölü aslana tercih edilmiştir. Bunun sebebi ise normal şartlarda her iki kültürde de kötü anlamlar için kullanılan tilki ve köpek ikilisinin işe yaramaları durumunda tercih sebebi olmalarıdır (Bâşâ, 2014: 384; Aksoy, 1993, no:2537).

4. SONUÇ

Belli bir birikimin veya tecrübelerin ürünleri olan, bazılarının söyleyeni bilirse dahi zamanla anonimleşen ve halka ait olan atasözleri, içerisinde geçen lafızlar sayesinde çeşitli toplumlar hakkında kültürel bilgiler içeren sözlü ve yazılı belgelerdir. Birçok yaşanmışlığın birkaç lafızla ifade edildiği atasözleri hakkında hem Arap hem de Türk kültüründe yaşanmış ve yaşanması imkân dâhilinde olan çeşitli hikâyeler vardır. Bu yaşanmışlıklar ise atasözünde kullanılan lafızlarda bazen benzerliklere bazen de farklılıklara sebep olmuştur.

Arap ve Türk atasözlerinde kullanılan lafızlardaki benzerliklerin sebebi, insanî değerler/evrensel temalar ve inanç olmak üzere iki ana başlık altında ele alınabilir. Yani sadece Arap ve Türk kültüründe değil, dünyanın neresinde olursa olsun bazı istisnai durumlar haricinde sevinmeye, ağlamaya, üzölmeye ve huzur içerisinde yaşamaya yönelten etkenler hemen hemen aynıdır. “*Göz renkleri farklı olsa da gözyaşları aynı renktir*” sözü, bu durumu en iyi anlatan ifadelerdendir. Dolayısıyla bu gibi durumları anlatan atasözü lafızlarındaki benzerlik kaçınılmazdır. Ayrıca bu grupta verilen atasözlerinin klasik kaynaklarda yer almaması da modern dünya ile birlikte kültürlerarası etkileşimin kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. İkinci sebep olarak zikredilen ve daha düzenli bir toplum inşa edilmesini amaçlayan inanç/din kaynaklı olup atasözü gibi kullanılan ifadelerde geçen lafızlar neredeyse birbirlerinin aynısıdır.

Her iki dilde de aynı durumu farklı lafızlarla anlatan atasözlerine bakıldığında bu tür atasözlerinde kullanılan farklı kelimelerin, toplumun alışlagelmiş değerleri çerçevesinde şekillendiğini söylemek veya sadece mitlerle ilişkilendirmek uygun olmayacaktır. Çünkü çoğu zaman iyi bir şeyi temsil eden bazı varlıklar, bazen kötü durumları anlatmak için kullanılmışlardır. Dolayısıyla bu farklılıkların yaşanılan çevre ekseninde meydana gelen yaşanmışlıklardan kaynaklandığı söylenebilir.

İçerisinde herhangi bir özel ismin zikredilmediği atasözlerinin nerede, ne zaman veya kimler tarafından söylendiği tartışmaya açıktır. Bu durum lafız yönüyle birbirine benzeyen atasözleri grubunda yer alan evrensel temalar için de geçerlidir. Fakat din/inanç kaynaklı atasözlerinin çıkış yeri hakkında şüphe olmadığı için şu tarihten sonra kullanılmıştır şeklinde bir bilgiye ulaşma ihtimali vardır. Aynı durumu anlatmak için farklı lafızların kullanıldığı atasözlerinde ise içerisinde kullanılan lafızlardan dolayı atasözünün söylendiği bölgeye ulaşma ihtimali vardır. Örneğin ölkelerin coğrafi ve kültürel özellikleri iyi bilinirse içerisinde hurma, maymun, deve, köpek, rüzgâr ve fırtınanın çokça kullanıldığı atasözlerinin

Araplara; su, sel, at, kurt, eşek, karga, elma ve yoğurt gibi kelimelerin çokça kullanıldığı atasözlerinin ise Türklere ait olduğu sonucuna ulaşılabilir.

REFERENCES/KAYNAKÇA

- ‘ÂBÎDÎN, A. (1956). *el-Emsâl fi’n-Nesri’l-‘Arabî’l-Kadîm*. Kâhire: Dâru Mısır.
- AKSOY, Ö. A. (1993). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- BÂŞÂ, A. T. (2014). *el-Emsâlu’l-‘Âmmiyye*. Kâhire: Müessesetü Hindâvî.
- eI-BUSTÂNÎ, Y. (2015). *Emsâlu’ş-Şark ve’l-Ğarb*. Kâhire: Müessesetü Hindâvî.
- DEMİRAYAK, K. (2009). *Arap Edebiyatı Tarihi- I Cahiliye Dönemi*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- DURMUŞ, İ. (2004) “Mesel”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/293-297. Ankara: TDV Yayınları.
- Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. (1989). *Telhîsü’l-Habîr fî Tahrîci Ehâdisi’r-Râfi’iyyi’l-Kebîr*. 2 Cilt. Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye.
- Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. (2014). *Sahîhi Müslim*, thk. Merkezu’l-Buhûs ve Tekniyyetu’l-Ma’lûmât. 8 Cilt. Kâhire: Dâru’t-Te’sîl.
- Ebü Hilâl el-Askerî, el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl. (1988). *Cemheretu’l-Emsâl*. thk. Muhammed Ebü’l-Fadl İbrâhim ve Abdulmecîd Katâmiş. 2 Cilt. Beyrût: Dâru’l-Fikr.
- Ebü İbrâhîm İzzüddîn Muhammed b. el-İmâm el-Mütevekkil-Alellâh İsmâîl es-San‘ânî. (2006). *Sübülü’s-Selâm*. thk. el-Elbânî ve Ebü Abdurrahman Muhammed Nâsiruddin. 5 Cilt. Beyrût: Mektebetü’l-Me‘ârif.
- EMÎN, A. (2012). *Feyzu’l-Hâtır*. Kâhire: Müessesetü Hindâvî.
- Fîrûzâbâdî, Ebü’t-Tâhir Mecduddîn Muhammed b. Ya’kûb b. Muhammed. (2008). *el-Kâmûsu’l-Muhît*. thk. Enis Muhammed eş-Şâmî ve Zekerîyyâ Câbir Ahmed. Kâhire: Dâru’l-Hadîs.
- HALÎTÎM, L. (2017). *Emsâlu’ş-Şa’biyyetu’l-Cezâiriyye beyne’t-Teessür ve’t-Te’sîr*. Misîle: Dâru Kirdâde.
- İbn Manzûr, Ebü’l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem. (1980). *Lisânü’l-‘Arab*. thk. Ahmed Fâris. 15 Cilt. Beyrût: Dâru Sâdır.
- İPEK, M. S. (2014). “Türk Atasözleri ve Deyimleri ile Eşanlımlı Arap Meselleri”. *Ekev Akademi Dergisi* 60, 187-196.
- KATÂMÎŞ, A. (1988). *el-Emsâlu’l-‘Arabiyye*. Dımaşk: Dâru’l-Fikr.
- Meydânî, Ebü’l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm en-Nîsâbüri. (1961). *Mecma’u’l-Emsâl*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. 2 Cilt. Beyrût: Dâru’l-Ma’rife.
- Nevevî, Ebü Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. (2001). *Riyâzu’s-Sâlihîn*. çev. M. Yaşar Kandemir vd. İstanbul: Erkam Yayınları.
- SAKAOĞLU, S. (1999). *Masal Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- SAMİR M. ve FUAD A. (2011). *Modern Arap Dilinde Kullanılan Atasözleri ve Deyimler*. İstanbul: Cantaş Yayınları.
- SUÇİN, M. H. (2013). *Öteki Dilde Var Olmak Arapça Çeviride Eşdeğerlik*. İstanbul: Say Yayınları.
- Süyûtî, Ebü’l-Fazl Abdurrahmân Celâluddîn. (2004). *Mu’cemu Mekâyisi’l-‘Ulûm fî’l-Hudûd ve’r-Rusûm*. thk. Muhammed İbrâhîm ‘Ubbâde, Kâhire: Mektebetü’l-Âdâb.
- YÜKSEL A. ve YILMAZ M. L. (1993). *İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük (Atasözleri ve Deyimler)*. Ankara: Birleşik Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

The word "proverb" (-امثال-ج-مئل-), which is considered one of the examples of scientific prose in Arabic literature and derived from the root letters of m-s-l, is used in dictionaries means like as "to resemble, resemble, mean, express, liken, example, quality, adjective, parable or example". Proverbs are both an indirect characteristic of a nation's way of life and lifestyle, as well as a mirror that reflects the social, cultural and spiritual structure, nature and character of the nation to which it belongs. Among the literary genres, some of the parables that directly interpret the feelings, consciousness and belief of the human have occurred as a result of bitter and sweet events, historical events, disasters, sorrows or happiness. Therefore, it can be said that these words are the product of a vast experience or experience.

At the beginning of the necessary conditions for any phrase to be a proverb, it must be separated from its owner and become a property of the society. It is one of the most important features that distinguishes proverbs from other phrases that the wording is short and the meaning is correct and stereotyped. When the subject is viewed from this perspective, the parable is "anonymous, which is mostly used to explain and exemplify the original state, which reflects the thoughts of the ancestors based on their experiences and observations over the centuries, in a way that includes advice and judgment with unchanging and clichéd concise words; is the essence of essence". Arabic proverbs can be handled under three main headings as mujaz, qiyas and superstition. Some of researchers have discussed the Arabic proverbs under six headings in terms of their emergence or first use: fables arising from an event, fables narrated about a proverbs, proverbs arising from the Qur'an, proverbs arising from hadiths, proverbs arising from similes, and proverbs that are originally allusions. The Arabic proverbs can be classified in terms of time as the proverbs of the Jahiliyyah and the Islamic period.

Not only people who are famous for their different features or aspects, but also many animals, plants, mountains, various places and cities have been the subject of Arab tales with their prominent aspects. For example, lion courage, cheetah hunting, camel tyranny, wolf enmity, rooster stupidity, hedgehog insomnia, snake and crocodile cruelty, fox cunning, ant hoarding and crow have been mentioned abundantly as animals symbolizing patience. Plants have been used as elements that symbolize hardness and softness according to their type, sweetness and bitterness according to taste, and fertility according to the income obtained. When we look at the parables/proverbs expressed in different languages, it can be said that almost all of them are very similar to each other. In this case, one's mind is "Which word is older, where is the source of this word, which nation was influenced by which, or why this similarity?" such questions arise. But first of all, it should be known that it is not known in which period the proverbs were said, how old they are or where they belong, except for the proverbs in which a certain person, place or object is not mentioned. Intercultural interaction, on the other hand, is an ongoing situation for social, commercial or military reasons. Therefore, affection and influence is inevitable.

Human beings, who have taken on various moods in their daily life, have transferred these feelings or experiences to the next generations, sometimes with the aim of praising, vilifying or giving advice verbally. Since the parables made through language and become anonymous over time express common feelings such as faith, joy, sadness, anxiety, friendship and enmity, wherever they are mentioned, they are similar to each other in terms of words, and it would not be wrong to say that they are the same. Although it is difficult, it is possible to deal with the similarity in the words used in the proverbs/proverbs under the title of parables that occur under the shadow of human values or universal themes and belief. Except for some of the proverbs that became anonymized over time, it is not known clearly in which situations and under what conditions most of them were said. Although some stories have been told for both Turkish and Arabic proverbs, the accuracy of the stories told for the proverbs in which no particular name is mentioned is open to debate. Therefore, the difference in the words used in the proverbs is pun, representation, etc. It would not be appropriate to attribute it to a specific reason such as However, these differences can be grouped as the effect of experiences that occur in the shadow of the geography lived in.

The reason for the similarities in the words used in the Arabic and Turkish proverbs can be discussed under two main headings: human values/universal themes and belief. In other words, not only in Arab and Turkish culture, but also in any part of the world, except for some exceptional cases, the factors that lead to happiness, crying, sadness and living in peace are almost the same. The phrase "Even though the

eye colors are different, tears are the same color” is one of the expressions that best describes this situation. Therefore, the similarity in the words of the proverbs describing such situations is inevitable. In addition, the fact that the proverbs given in this group are not included in the classical sources shows that intercultural interaction with the modern world is inevitable. The words mentioned as the second reason and used as proverbs that originate from belief/religion aiming to build a more orderly society are almost the same. Considering the proverbs that describe the same situation with different words in both languages, it would not be appropriate to say that the different words used in such proverbs are shaped within the framework of the customary values of the society or to associate them only with myths. Because some entities, which often represent a good thing, are sometimes used to describe bad situations. Therefore, it can be said that these differences arise from the experiences that occur in the axis of the living environment. If the geographical and cultural characteristics of the countries are well known, it can be concluded that the proverbs in which used monkeys, camels, dogs, winds and storms are widely used belong to the Arabs and such as water, flood, horse, wolf, donkey, crow, apple and yogurt are used belong to the Turks.